

NÍZAMÍ CƏFƏROV

HÍDAYƏT

Nizami Cəfərov

HİDAYƏT

AzAtaM
Bakı- 2014

Redaktor:
Dəyanət Osmanlı

BİR NEÇƏ SÖZ

*A*zərbaycanın görkəmli ziyalılarından biri olan Hidayət öz tərcümeyi-halını mənsub olduğu xalqın tərcümeyi-halından heç zaman ayırmamış bir yazıçı, publisist və ictimai xadimdir.

Bu il onun yetmiş yaşı tamam olur. Və bu yetmiş ilin əlli ilə qədərini Hidayət peşəkar bir səviyyədə yaradıcılığa, ictimai-siyasi fəaliyyətə, dövlət quruculuğu işlərinə sərf etmişdir.

Mən Hidayəti ilk şeir kitabları çap olunub ədəbi-ictimai mühitdə kifayət qədər geniş nüfuz qazanmağa başladığı illərdən tanıyıram. Qiyabi tanışlıq Hidayət İrəvandan Bakıya köçəndən sonra tədrisən yoldaşlığa, dostluğa (və məsləkdaşlığa!) çevrildi. Xarici ölkələrdə keçirilən bir sıra rəsmi tədbirlərdə Azərbaycanı təmsil etdik. O tədbirlərdə ki, Azərbaycan nümayəndə heyətinə adətən Hidayət başçılıq edərdi. Və mən hər dəfə

Nizami Cəfərov. *Hidayət*.
Bakı, "AzAtaM", "Elm və təhsil", 2014, 40 səh

4702000000 *qrifli nəşr*
N098 2014

© «Elm və təhsil», 2014

görürdüm ki, o həm də təcrübəli bir dövlət xadimidir, diplomatdır.

Keçən ilin sonlarında Hidayət müəlliminin dəvəti ilə onun fəvqəladə və səlahiyyətli səfir olduğu Qırğızıstana getdim. Türk dünyasının (və dünyanın!) böyük yazıçı-mütəfəkkiri Çinciz Aytmatovun yubileyində, eləcə də İssık-Kul Forumu tədbirlərində iştirak etdik. Bir daha gördüm ki, Hidayət Orucovun ürəyi Vətən, türk dünyasına sdaqətlə xidmət eləmək eşqi, enerjisi ilə dolub daşır.

Üç-dörd gün müxtəlif mövzularda söhbətlər etdik, keçən günləri yada saldıq, gələcəkdən danışdıq. Elə orada – Tanrı dağlarının qoynundakı İssık-Kul gölünün sahillərində qərara gəldim ki, müxtəlif illərdə Hidayət haqqında yazdığım yazıları bir yerə toplayıb kitabça şəklində nəşr etdirim. Yazılar çox deyil, ancaq onların hamısında Hidayət müəllimə – mənim böyük dostuma, onun şəxsiyyətinə, yaradıcılığına hörmət, ehtiram var. Və əminəm ki, oxucular da bunu hiss edəcəklər.

CIĞIRLAR HARAYA APARIR ?..

Hidayət. «Zirvə cığır», «Sovetakan qroğ»
nəşriyyatı, Yerevan, 1982.

Müasir Azərbaycan poeziyası qədim tarixə malik şeirimizin faydalı ənənələrini – poetik hərarətini, realizmini, sehr-ovsununu, romantik vüsətini bütün dolğunluğu ilə qoruyub yaşadır; odur ki, bugünkü şeirimiz və onun gələcəyi barədə nikbin fikirdə olmaq üçün istənilən qədər əsas tapmaq mümkündür. Lakin bunu da inkar etmək olmaz ki, ara-sıra «novatorluq» adı altında özünü doğrultmayan – əsl sənətin yüksək estetik meyarlarına tən gəlməyən əsərlər də doğulur və müasir poeziyanın aydın göylərində qara ləkələrə çevrilir. Ümumiyyətlə isə, bir daha təkrar edirik ki, bu gün Nizami şeirinin epik vüsəti, Nəsimi üsyankarlığı, Füzuli lirikasına məxsus kövrəklik, fəlsəfi-psixoloji mənalandırma, Vaqifin şuxluğu, həyat eşqi və s. poeziyamızda qayğı ilə qo-

runur, müasir tələblər baxımından işlənir, hətta biz deyərdik ki, daha da dərinləşdirilir.

Klassik şeirimizin örnək sayılmalı cəhətlərinə yaxından bələd olan, folklor deyim tərzinin sirlərini yaxşı mənimsəmiş müasir söz sənətkarları içərisində Hidayət orijinal üslubu ilə seçilir. Onun şeirləri hardasa H.Arif, M.Araz, M.Aslan və A.Laçınlı kimi istedadlı şairlərin sənət ideali ilə səsleşir. Bu ilhamlı sənətkarları, hər şeydən əvvəl, poetik obyektin çox hallarda ümumiliyi, dəbdəbədən qaçmaq, sadə obrazlarda mürəkkəb bəşəri problemləri əks etdirməyə çalışmaq, imkan daxilində təbii görünməyə can atmaq kimi uğurlu cəhətlər birləşdirir.

Hidayət yeni kitabında da bu ideala sadıq görünür. «Zirvə cığır»nda verilmiş şeirlər öz tematik uyurlılığına görə müxtəlif başlıqlar altında («Zirvə cığır», «Belə işlər olur dünyada...», «Uşaqlıqla üz-üzə», «Yollar qurtaran deyil», «Sevmək... asan deyildir») sistemə salınır. Həmin şeirləri məzmunca birləşdirən başlıca motivlər – təbiətə, onun şah əsəri olan bəşər övladına təmənnaş və yüksək məhəbbətdir. Kitabın sonunda isə

(«Özüm yazmaq istərdim...») erməni ədəbiyyatından çevirmələr toplanmışdır.

«Zirvə cığır» üzərindəki müşahidələr göstərir ki, Hidayət bəzən estetik normaların hazırki koordinasiyasına sığmaq istəmir, təbiətin özü qədər təbii bir meyar axtarır; doğrudur, bu «cəsareti» heç də həmişə müvəffəqiyyətli saymaq mümkün deyil, bütövlükdə götürdükdə isə məqbuldur, hətta alqışlamağa layiqdir. Artıq müəyyən professionallıq qazanmış şairin yaradıcılığı səciyyəvi əlamətləri ilə seçilir ki, bu da, şübhəsiz, sənətkarlığın başlıca göstəricisidir.

Hidayətin təzə kitabında getmiş şeirlər bir daha təsdiq edir ki, o, poeziyanın dolanbac cığırını ilə Parnasın əlçatmaz zirvəsinə doğru inamla addımlayır; tez-tez büdrəsə də, yaradıcılıq uğursuzluqlarının ağrı-acısını dadsa da, yolundan qayıdacağını ağına belə sığışdırmır.

«Zirvə cığır»nda toplanmış şeirlər haqqında nə demək olar?

Öncə onu deyə bilərik ki, şair kifayət qədər güclü müşahidə qabiliyyətinə malikdir: o, həyatın ən prozaik hadisələrində belə lirika axtarır, poetik

obyektlərə ögey-doğmalıq eləmir, hisslərin adi axarında lirik notları ustalıqla seçir:

*Balatonda bir qız
gördüm –
Dağ qızına oxşayırdı;
Dodağında ot saplağı,
Saçlarında səhər mehi,
Gözlərində qara gilə.
(«Oxşarlıq»).*

«Dağ qızı» üçün bundan özgə nə lazımdır?! Doğrudan da əsl şair müşahidələridir.

Hidayətin şeirlərində «həyat fəlsəfəsinin poetik əksi»də maraqlı doğurmaya bilməz. Bu daha çox «Sevmək...asan deyildir» başlığı altında toplanmış poetik parçalar üçün səciyyəvidir. Düzdür, həmin əsərlər içərisində mükəmməl olmayanları da mövcuddur, lakin bu da var ki, nisbətən zəif şeirlərdə belə, şair düşüncələrinin obyektiv həyat hadisələrinə fəal münasibəti açıq-aydın görünməkdədir:

*Uçdu uzaqlara min arzu,
soraq,
İtirdim illəri mən
varaq- varaq...
Yerdə xoşbəxtliyi
ayaqlayaraq
Göylərdə axtardım
səadətini.*

(«Neyləyim? Taleyin hökmü imiş bu...»).

Hidayət şifahi xalq poeziyamızdan öyrənən, bütün yaradıcılığı boyu folklor ifadə tərzinə sadıq qalan şairlərdəndir. Onun «Zirvə cığırı» kitabında getmiş şeirlərinin əksər hissəsində xalq şeirinin doğma ahəngi duyulur:

*Qəlbim içi – oyum-oyum,
Baxışlarım –
duyum-duyum.
Sən quruma, mən quruyum,
Qurban olum, Meğriçayı!
(«Çoxdan bura düşməmişdi»).*

«Zirvə cığır» kitabında uğurlu ifadə- obrazlara tez- tez təsadüf olunur: «ürkək cığır», «ləngərli döngələr», «qaçağan enişlər», «bir köntöy, yöndəmsiz ölüm doğuldu», «gedirəm o yerə... çağlar çeşmələrlə öpüşmək üçün», «şairliyin ucundan həndəsədən, cəbrdən hərdən «2» almışam», «atasızlıq göynəyi», «salam, mənə oxşar küçələr», «qağam Berlinə kimi kəhər belində getdi», «həkimlərsiz, dərmanlarsız, oyuncaqsız uşaqlığım», «dikdaban cığır», «gözlərindən yaş sellənmək», «ömrün ağırlarına bələnmək» və s. deyimlərin hələ sayını artırmaq da olar. Lakin elə bunlar da kifayətdir ki, şairin özünəməxsus obrazlar sistemi olduğunu təsdiq etmək üçün müəyyən əsas olsun.

Hidayətin şeirlərində təqti- sintaq düzümü də mükəmməl səviyyədədir: şair çalışır ki, təsvir və tərənnüm etdiyi bəşəri duyğuların psixoloji strukturu şeirin üslubi- poetik strukturuna tən gəlsin, onunla eyni axara düşsün. Məsələn, lirik subyektin şairinə düşüncələri həzin, kövrək bir eleygiyanı andıranda şeirin söz-səs düzümündən doğan ahəng də həzinləşir:

*Büdrəsəm,
yıxılısam, tutma
qolumdan,
Düşsəm keçilməyən
dumana, çənə.
Dayansa önümdə min
izsiz orman,
Qalxaram,
Keçərəm, – ümid ver mənə!
(«Ümid ver»).*

Bəs bir şair kimi Hidayətin uğursuzluqlarını səciyyələndirən amillər hansılardır?

Onun şeirlərində bir çox hallarda poetik sistem pozulur; müəllif hər şey haqqında danışmaq istəyir, lakin heç nə deyə bilmir.

Diqqət yetirin:

*Küləklər dünyadan
nə aparıbdir –
Nə olsun bir qoca
çinari yıxıb?*

Tələbə dostlarım

unudulmazdır,

Sonrakı çox dostum

yadımdan çıxıb!

Bu misraların alındığı «Ömür» şeiri, eləcə də «Matenadaranda», «Göy göl qaldı arxada», «Qobustan» və s. kimi şeirlərdə «başıpozuq» fikirlərə nə qədər istəsəniz rast gəlmək mümkündür:

Könül, ötən günün

qiymətini bil,

Yazı da,

pozu da kaman xalıdır.

Bu məbəd tək birçə

dünənin deyil,

Həm də bir millətin

istiqlalıdır.

(«Matenadaranda»).

Yaxud:

Zəngəzur dağlarında

Yayda da tapılar qar.

Acı bir həqiqətdir;

Ömrün də sahili var.

(«Gedək Zəngəzura»).

Bir amil bədii forma axtarırları ilə bağlıdır. Çox hallarda öz hiss və düşüncələrini mükəmməl poetik formalarda reallaşdırmağı bacaran şair bəzən sözləri necə gəldi, alt-alta düzməklə oxucuda müəyyən əhval- ruhiyyə yaradacağını, onun mənəvi aləminə hakim kəsiləcəyini güman edir.

«Ürəyim» şeirində:

Odur mənim axşam-səhər

gözümdəki,

beynimdəki,

köksümdəki...

Ürəyimsiz mən nəyəm ki?! -deyən müəllif buradakı sual və nida işarələrinin sayını bir neçə dəfə artırırdı belə, «gözü-könlü tox» oxucunu yenə də ələ ala bilməzdi. Poeziya halallığı sevir.

Lakin Hidayətin qaynar ilham və istedadına inamımızı, həmçinin uğursuzluqları sarıdan narahatlığımızı aydın göstərməklə şairin yaradıcılığına səmimi münasibətimizi ifadə etdik. Biz əminik ki, «Zirvə cığırı» müəllifin gələcək uğurlarının layiqli çıxış və istinad nöqtəsi olacaqdır.

Kitabda klassik və müasir erməni poeziyasından çevirmələr də mühüm yer tutur. Müəllif ağır işin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlmiş, öz istedad və ilhamını bu sahədə də əsirgəməmişdir.

*Nizami Cəfərov,
S.M.Kirov
adına ADU-nun aspirantı
«Ədəbiyyat və incəsənət»
qəzeti, 18 fevral 1983- cü il.*

Hidayətin «Seçilmiş əsərləri»nə

ÖN SÖZ

Artıq görkəmli yazıçı-publisist, ictimai-siyasi xadim, dövlət xadimi kimi tanınan Hidayət Oruçov haqqında ilk məqaləmi yazanda o hələ gənç – otuz yaşlarında idi. Mən isə ədəbi tənqiddə yeni başlamışdım. «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzetinin baş redaktoru, böyük şair Nəriman Həsənzadə Hidayətin İrəvanda nəşr olunmuş şeirlər kitabını mənə verdi ki, oxuyub fikrimi bildirim...

Azərbaycan poeziyasında eksperimental texnologiyaların çövlan etdiyi, genezisi məlum olmayan sərbəst şeirin «sərbəst düşüncələr» yaydığı (və ədəbi professionallıq kimi dəyərləndirildiyi) bir vaxtda Hidayətin şeirlərindəki səmimiyyət, xalq ruhundan gələn təbii intonasiya məni tutdu. Və o qədər valeh oldum ki, hələ yaxşı tanımadığım, keçdiyi yaradıcılıq yoluna dərindən bələd

olmadığım müəllifi yalnız oxuduğum kitabındakı şeirlərinə görə Parnasın zirvəsinə doğru inamla addımlayan poeziya çəngavəri adlandırdım. Mənim Hidayət haqqındakı fikrimi bəyənənlər də, qısqanclıq hisslərini gizlətməyənlər də oldu. Lakin Hidayətin istedadlı, qeyrətli bir insan olduğunu, Ermənistanda Azərbaycan dilinin, ədəbiyyatının, mədəniyyətinin qorunub inkişaf etdirilməsində, gənc olmasına baxmayaraq, çox böyük işlər gördüyünü hələ o zaman – yetmişinci illərdə və səksəncinci illərin əvvəllərində onu az-çox tanıyanların hamısı etiraf edirdi. Və ədəbi şəxsiyyətin (ümumən şəxsiyyətin!) ədəbi əsərdə, demək olar ki, itdiyi, yazıçıların laübalı həyat, düzgün xarakter (əslində xaraktərsizlik) nümayiş etdirməklə yazıcının məhz bu cür olmalı olduğunu israrla sübut etməyə çalışdığı bir dövrdə Hidayətin təbii, səmimi yaradıcılığı arxasında dayanan möhkəm, qüdrətli şəxsiyyəti, yalnız bədii deyil, eyni zamanda ictimai-siyasi «mən»i hələ Ermənistanda yaşayıb fəaliyyət göstərdiyi illərdən özünü aydın göstərirdi. Onun şair, tərcüməçi, dramaturq, publisist, Dövlət Dram Teatrının rəhbəri kimi geniş mədəni-ictimai fəaliyyəti

yəti (və bir daha xatırladıyıq ki, olduqca mürəkkəb bir şəraitdəki fəaliyyəti) hələ o zaman Hidayəti böyük bir Azərbaycan ziyalısı kimi qiymətləndirməyə hər cür əsas verirdi. Azərbaycanlıların yaşadıkları hər bir rayonu, kəndi gəzərək azərbaycanlılıq idealarını cəsarətlə, təmkinlə, özünəməxsus yüksək mədəniyyətlə təbliğ edən enerjili gənc, təbii ki, artıq «yadlaşmış vətən»də qala bilməzdi. Azərbaycan ziyalılarının XIX əsrdən başlayaraq həmişə «dost» adlandırdıkları (və məhz dost görmək istədikləri) xəyanətkar erməni «ideoloqları» nəhayət, son görkəmli Azərbaycan ziyalısını da Ermənistandan uzaqlaşdırdılar.

Və Azərbaycana – Bakıya köçməyə məcbur olan Hidayət istər-istəməz həyatının yeni mərhələsinə başlamalı oldu.

Azərbaycan (indiki Bakı) Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirdikdən sonra İrəvanda yaşayıb yaratmış, həyatının ən qaynar illərini «Ermənistan» deyilən türk yurdunda keçirmiş, bir-birinin ardınca «Məni səsləyəndə», «Məhəbbət qocalmır», «Bir az gözləyin məni», «Dənizi

harayladım», «Eviniz analı olsun», «Zirvə cıdırı», «Qatardan məktub», «Doxsanıncı il», «Hərdən xatırla məni», «Ömrümün çəhlımləri» kimi poeziya kitabları nəşr olunmuş şairin hələ Bakıya köçəndən öncə yazdığı «Avtoportret», elə bilirəm ki, «hər şeyi yenidən başlamağ»ın mənəvi-ruhi ağırlığını aydın ifadə edirdi.

*Zəngəzurda doğuldum,
İrəvanda yaşadım,
Bakıda öləcəyəm.*

*Kövrək sarı sim idim.
Unudulmuş
Mükəddər
Nəğməyə dönəcəyəm.*

*Bir yaddaş istəyirəm,
Bacara bilsə əgər,
Ömrümün yarısını,
ağını, qarasını,
çətən-çətən təzadlı
saatları, günləri
vura, çıxsa, cəmləyə...*

*Yoxsa bütün həyatım,
ömrüm, müqəddəratım
sığışar beş cümləyə.*

Bakıya köçdüüyü illərdən Hidayətin yalnız həyatında deyil, yaradıcılıq tərcümeyi-halında, ədəbi-ictimai fəaliyyətində də yeni mərhələ başlandı. «Gənclik» nəşriyyatının baş redaktoru işləməklə yanaşı böyük ictimai, siyasi, ideoloji dəyişikliklər ərəfəsində olan respublikanın həyatında fəal iştirak etməyə, xüsusilə publisistik yaradıcılıqla daha ardıcıl məşğul olmağa başladı. 80-ci illərin ortalarından Hidayətin publisistik fəaliyyətinin güclənməsi təsadüfi deyildi – həssas (və çevik) ziyalı təfəkkürü ona təlqin edirdi ki, dünyada nə isə böyük təbəddülatlar yaranmaqda, on illər boyu şəninə nəğmələr qoşulmuş «sovet cəmiyyəti»ni təşkil edən xalqlar bir-biri ilə haqq-hesab çürütməyə hazırlaşmaqda, onun mənsub olduğu xalq isə ciddi sınaqlarla üzləşməkdədir.

Təkcə Hidayət yox, Tarixin özü də həyatını yenidən başlamalı oldu...

Azərbaycanda keçən əsrin sonlarında baş verən (və gözlərimiz qarşısında artıq tarixə çevrilməkdə olan!) milli müstəqillik hərəkatı o vaxta qədər ya tanınmayan, ya da az tanınan bir sıra şəxsiyyət-potensialların özünüifadəsi üçün geniş meydan açdı. Biri digərini sürətlə əvəz edən ilk mərhələlərdə həmin meydanın əsas qəhrəmanları xalqın ruhuna daha yaxın olan ədəbiyyat adamları idi. Lakin tarixin ədəbiyyat adamına verdiyi (əslində isə, onun professionallıq mahiyyətinə o qədər də dəxli olmayan) səlahiyyət ədəbi-ictimai mühitdə nə qədər böyük canlanma yaratsa da, çox tezliklə bütün aydınlığı ilə ortaya çıxdı ki, ədəbiyyat adamının ictimai-siyasi fəaliyyəti yalnız böyük dövlət qurucusunun cəmiyyətə çoxmiqyashı rəhbərliyi başlayan andan effekt verir. Və doğrudan da, keçən əsrin 90-cı illərinin ortalarından başlayaraq Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın bir sıra ədəbiyyat xadimləri milli dövlət quruculuğu işinə yalnız bir həvəskar kimi, yaxud siyasi ekzotika yaratmaq məqsə-

dilə deyil, peşəkar olaraq cəlb edildilər. Əlbəttə, ədəbiyyat adamının dövlət quruculuğu işində, xüsusilə ön sıralarda fəaliyyətinin nə dərəcədə faydalı olması barədə həm ümumiyyətlə, həm də konkret hallar əsasında fikir yürütmək olar. Ancaq bir məsələ tamamilə aydındır ki, ədəbiyyat xadiminin önündə böyük siyasi xadim gedirsə, onun potensialından milli dövlət quruculuğu prosesində lazımi səviyyədə istifadə etməyi bacarırsa, onda ədəbiyyat adamının ictimai-siyasi fəaliyyətinin faydalılığı heç bir şübhə doğurmur.

Azərbaycan xalqının milli müstəqillik hərəkatı başlayanda kifayət qədər böyük ədəbi yaradıcılıq təcrübəsi ilə yanaşı mükəmməl ictimai-siyasi dünyagörüşünə malik Hidayətin bu hərəkatdan kənarda dayanması mümkün deyildi. Lakin o, ədəbiyyatdan siyasətə bir göz qırpımında keçməyə hazır olan bəzi həmkarlarından fərqli olaraq siyasətə «siyasətçi» kimi yox, məhz ədəbiyyat adamı, publisist kimi gəldi. Hidayətin ictimai-siyasi problemlər qaldıran, ətrafda baş verən mürəkkəb hadisələrin genişmiqyashı analitik şərhinə yönəlmiş

publisistik yazıları (və bu yazıların arxasında dayanan ictimai xadim təcrübəsi) ona böyük nüfuz qazandırdı.

Hidayəti hələ 60-cı, 70-ci illərdən şəxsən tanıyanlar bilirdilər ki, o, öz xalqının problemlərinə nə qədər dərinlən bələd olan, həmin problemlərin həlli üçün imkanları daxilində nə qədər əzmlə çalışan bir insandır. İrəvanda yaşayan Hidayət bununla Ermənistan azərbaycanlılarına göstərirdi ki, biz öz vətənimizdə möhkəm dayanmalı, təzyiqlər nə qədər amansız olsa da, dədə-baba yurdumuzu tərk etməməliyik. «Sovet Ermənistanı» qəzetinin əməkdaşı, C.Cabbarlı adına İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrının direktoru, Ermənistan Yazıçılar İttifaqı Azərbaycan Şurasının rəhbəri, İrəvan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun müəllimi olduğu illərdə o, həmişə çalışmışdı ki, xalq öz vətəmindən, etnik-mədəni sistemindən, əsrlər ərzində müəyyən olmuş mənəvi coğrafiyasından ayrı düşməsin. Həm şair, həm ideoloq-ziyalı sözünü demiş, həm də ictimai fəaliyyəti ilə milli iradənin qırılmaması uğrunda

gənclik çağlarından başlayaraq ardıcıl mübarizə aparmışdı.

Hidayət Bakıda məskunlaşdığı ilk illərdən etibarən publisistika, xüsusilə siyasi publisistika sahəsində heç kimin görə bilməyəcəyi miqyasda fəaliyyət göstərdi. Onun 80-ci illərin sonu 90-cı illərin əvvəllərindəki məqalələri, bir tərəfdən, müəllifin mövzuya dərinlən bələdliyi, hər bir hadisəni ən xırda detalına qədər bilməsi ilə maraq doğururdusa, digər tərəfdən, yüksək siyasi-ideoloji təhlil səviyyəsi, professionallığı ilə diqqəti cəlb edirdi. Və eyni zamanda həmin məqalələr yetkin yazıçı düşüncəsinin məhsulu kimi öz bədii keyfiyyəti ilə də seçilir, Azərbaycan publisistikasına yeni üslub, yeni ifadə tərzini gətirirdi. O zaman hələ mövcud olan sovet senzurası Hidayətin publisistik məqalələrini nə qədər «redaktə etsə» də, onları az qala hər cümləyə hopmuş milli duyğulardan, vətənpərvər məfkurədən məhrum etməyə qadir deyildi.

Keçdiyi zəngin yaradıcılıq yolu, qazandığı böyük ictimai-siyasi təcrübə Hidayəti dövlət idarəçiliyinə gətirib çıxardı. Və o, Heydər Əliyev

məktəbinin istedadlı yetirmələrindən biri kimi artıq neçə illərdir ki, yüksək dövlət vəzifəsində səmərəli fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan Respublikasının (və Ümum-milli lider Heydər Əliyevin) milli məsələlərlə bağlı siyasətini uğurla həyata keçirən Hidayət öz zəhmətkeşliyi nəticəsində həmin sahədə də böyük təcrübə qazandı. Azərbaycanda zaman-zaman məskunlaşaraq ölkənin ictimai, iqtisadi, mədəni inkişafına öz töhfəsini vermiş, zəngin etnik mən-zərəsini müəyyənləşdirmiş müxtəlif xalqların tarixi birliyini qoruyub gücləndirməyə, qonşu respub-likaların xalqları ilə etnik-mədəni əlaqələri geniş-ləndirməyə Hidayət yalnız vəzifə borcu kimi deyil, həm də bir ziyalı olaraq genişmiqyaslı fəaliy-yətinin tərkib hissəsi kimi baxırdı. Və Azərbaycan ziyalılarını vaxtaşırı olaraq bu işlərə cəlb etməklə milli problemlərin geniş ictimai-intellektual kon-tekstdə, əsaslı, etibarlı həllinə çalışırdı.

Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinə sədr təyin olunduğu ilk aylardan o, zəngin ziyalı-təşkilatçı təcrübəsinə əsaslanaraq müstəqil dövlət-mizin bu sahədəki siyasətini uğurla həyata keçir-məyə başladı.

Lakin Hidayət dövlət işində çalışdığı illərdə də ədəbi-bədii fəaliyyətindən, publisistik yara-dıcılıqdan heç zaman ayrılmamış, çox gənc yaşla-rında ədəbiyyatla başladığı əhdi-peymanı pozma-mışdır.

2000-ci illərdə yazıb çap etdirdiyi onlarla gözəl şeirləri, böyük uğurla tamaşaya qoyulmuş «Məhəbbət yaşayır hələ», «Məni qınamayın», «Bu dünyanın adamları» pyesləri, erməni fitnəkarlığını ifşa edən kəsərli bədii- publisistik yaradıcılığı onun ədəbi şəxsiyyətinin get- gedə daha da zən-ginləşdiyini, kamilləşdiyini göstərir. Ümumiyyətlə, Hidayət zamanın sosial-mənəvi sifarişlərini hə-mişə yüksək ziyalı mədəniyyəti, yazıçı həssaslığı ilə qəbul etmiş, öz mütəfəkkir mövqeyini heç zaman gizlətməmişdir.

Mən əminəm ki, Hidayətin böyük yazıçı, publisist, ictimai xadim istedadı onun siyasətçi, dövlət xadimi kimi fəaliyyəti üçün həmişə tükən-məz mənbə olacaq, ona ilham verəcək, yeni poetik «Avtoportret»lər yazdıracaqdır.

ŞAIRİN NƏSRİ, DRAMATURGIYASI VƏ PUBLİSİSTİKASI

Hidayət ədəbiyyata şair kimi gəlib. Və yaradıcılığın bu sahəsində daha çox nüfuz, populyarlıq qazanıb... Keçən yüzilliyin səksəninci illərinin əvvəllərində yazdığı poetik «Avtoportret»lərində şairin özü də bunu etiraf edir. Həmin təvazökar etiraf nə qədər doğru (və səmimi!) olsa da, Hidayət, eyni zamanda, istedadlı nasir, gözəl dramaturq və böyük publisistdir.

Adətən, bir məşhur şairin nəsr, dramaturgiya, yaxud publisistika yaradıcılığı barədə danışarkən mütləq orada şairlik və ya şeiriyyət axtarıyıq. Və bu tamamilə təbiidir... Ancaq bir həqiqət də var ki, şairlik və ya şeiriyyət (lirika!.. romantika!.. və emosionallıq!..) ümumən yaradıcılığın (və həyatın!) hər növündə, hər sahəsində mövcuddur. İlhamının miqyası ilə müqayisədə çox az şeir yazmış Cəfər Cabbarlının dramaturgiyasında; demək

olar ki, heç şeir yazmamış İlyas Əfəndiyevin dramaturgiyasında və nəsrində olan güclü poetik vəsəti, yaxud İsa Hüseynovun intellektual romantikasını, əks halda, necə izah etmək olardı?.. Bu mənada Hidayətin nəsrində, dramaturgiyasında, yaxud publisistikasında özünü açıq-aydın göstərən şairlik onun nasir, dramaturq və publisist obrazını ikinci, üçüncü və ya dördüncü plana keçirmir.

Nə qədər qəribə (və paradoksal!) olsa da, Hidayət özünün məhz şair avtoportretini yaratmağa xüsusi meyl göstərdiyi illərdə həyatın tələbi (və daxili ruhi ehtiyac!) onu daha çox nəsrə, dramaturgiyaya və publisistikaya çəkirdi...

1985-ci ildə yazdığı «Şairlər dramaturgiyaya gəlirlər, söz... rejissorlarıdır!» adlı maraqlı məqaləsində müəllif Nəbi Xəzri, Bəxtiyar Vahabzadə, Nəriman Həsənzadə kimi görkəmli şairlərin dramaturgiyaya gəlişini bir sənətşünas həssaslığı ilə təbii hadisə kimi qiymətləndirərək belə bir qənaətə gəlirdi ki, həmin şairlərin «ilk pyesləri səhnəyə çıxanda onların istedadlı şair adları qonşuluğuna istedadlı dramaturq adının həmişəlik məskən salmasına o vaxtlar, yəqin ki, az adam ina-

nırdı, buna müvəqqəti qonşuluq kimi baxanlar da az deyildi. Lakin illər öz hökmünü təsdiqlədi, hamı inandı ki, «təzə qonşu köçəri deyil», kirayəçi deyil»... Dahilərin – Hüseyn Cavidin, Səməd Vurğunun klassik təcrübəsini xatırladan məqalə müəllifi şairlərin (o cümlədən özünün!) dramaturgiyaya gəlişinə haqq qazandırır. Və tamamilə haqlı idi...

Hər şeydən əvvəl ona görə ki, dramatiklik (və dramaturgiya!) bu böyük şairlərin poeziyasından nəşət edirdi.

Əslində, şairin dramaturgiyaya marağı İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrına rəhbərlik etdiyi ilk illərdən başlamışdı. Yəni bu, peşəkar maraq idi. Hələ 1973-1975-ci illərdə İrəvanda yazdığı «Məhəbbət yaşayır hələ...» poetik dramına əlavə etdiyi «Rejissora iki söz»ündə kifayət qədər gənc müəllifin həmin peşəkarlıq «iddia»sını görmək mümkün deyil: «Bu əsərdə janr axtarma; axtarmadan qabağına çıxsa, onun dalınca çox düşmə. Mən özüm bu pyesi dramatik əsərmə hesab edirəm, faciəmi, komediyamı?.. Bu barədə düşünməmişəm. Düzü heç düşünmək istəmirəm də. Çün-

ki həyatda, bir də görürsən, eyni tavan altında dramatik xarakterlər də yaşayır, faciəli qəhrəmanlar da, komiklər də... Əsas məsələ odur ki, hər bir surət səhnədə özünün düzgün təcəssümünü tapsın, münasibətlər düzgün açılsın, bir sözlə, yüksək bədii səviyyəli tamaşa yaransın».

Rejissora «göstəriş» verən gənc dramaturq əlavə edir: «Əgər tamaşaçını inandıra bilsən ki: müharibənin dəhşətləri yaşayır hələ; məhəbbət, etibar, dostluq, səmimiyyət yaşayır, yaşayacaq əbədi; pyesdəki qəhrəmanlar uydurma deyil, elə tamaşaçı salonunda əyləşən adamların bədii obrazıdır, deməli, müvəffəq olubsan».

Və müəllif «göstəriş»ini belə tamamlayır: «O ki qaldı bir boyda-bir biçimdə, bir geyimdə o dörd gözəl qıza, onları antik xoru kimi də təqdim edə bilərsən, obrazların ikinci səsi kimi də, müəllifin replikası kimi də, tamaşaçıların harayı kimi də...»

Mən sitatı niyə bu qədər genişləndirməli oldum?.. Ona göstərmək istədim ki, müəllif dramaturji yaradıcılığının ilk illərindən özünə (və bu sahədəki yaradıcılığına) «iddialı» olduğu qədər də

məsuliyyətli yanaşmış, qələmə aldığı mətnin rejissor-səhnə təqdimatını, tamaşaçıya təsir texnologiyalarını da düşünmüş və başlıcası, özünün dramaturgiya yaradıcılığının (və üslubunun!) əsas prinsiplərini öncədən müəyyənləşdirmişdir.

«Məhəbbət yaşayır hələ...» dən sonra yazdığı «Məni qınamayın», «Bu dünyanın adamları», «İrəvanda xal qalmadı» kimi səhnə müvəffəqiyyəti qazanmış dram əsərlərində Hidayət özünün müəyyənləşdirmiş olduğu yaradıcılıq-üslub prinsiplərinə sadıq qalmaqla yanaşı, peşəkarlığını da genişləndirməyə nail olmuşdur.

... «Poetik dram», «Dram», «Komediya», «Epik-xronoloji dram»... Bunlar Hidayətin dramaturgiya yaradıcılığının sadəcə janr diferensiasiyası deyil, həm də (bəlkə də, daha çox!) qələmə aldığı səhnə əsərlərinə onun verdiyi rejissor traktovkasıdır. Bir az da qabağa getsək, həyat hadisələrinə dramaturji baxış estetikası, sənətkar-mütəfəkkir münasibətidir.

Demək olar ki, bütün dramalarında iki mühüm fon- obraz var: Zaman və Məkan.

«Məhəbbət yaşayır hələ...» : Zaman- bizim günlər. Məkan- dənizli, metrolu nəhəng bir cənub şəhəri.

«Məni qınamayın» : Zaman- bizim günlər. Məkan – Araz boyunda bir şəhər.

«Bu dünyanın adamları» : Zaman- yenə bizim günlər. Məkan – dənizli, metrolu nəhəng bir cənub şəhəri.

«İrəvanda xalq qalmadı» : Məkan- Qərbi Azərbaycan. Zaman – 1980- ci illər. Xatirələr – ötən illərdən gəlir.

Məkana və Zamana bu cür həssas münasibət müəllifin yalnız dramalarında deyil, bütün əsərlərində, ümumən yaradıcı təfəkküründə mövcuddur. Hidayət bədii, yaxud publisistik təhlilə cəlb etdiyi hadisələrə, böyük və ya kiçikliyindən asılı olmayaraq, mükəmməl bir tarixçi məntiqi ilə yanaşır və məşhur bir kəlamın doğruluğunu bir daha təsdiq edir ki, ədəbiyyat tarixin özündən daha çox tarixidir.

...Şairin 1984-cü ildə İrəvanda nəşr olunmuş «İrəvanda xal qalmadı» dramaturgiya, nəsr və publisistika kitabının annotasiyası onun yara-

dıcılığının hansı mərhələlərdən, təbəddülatlardan keçdiyini təsəvvür etmək üçün olduqca maraqlıdır:

«...Hidayətin yeni kitabına onun teatr səhnələrində uğurla oynalınan dramatik əsərləri, povestləri və publisistik qeydləri daxil edilmişdir. Bu əsərlərlə tanış olan oxucu bəlkə də ilk sətirəldəcə hiss edəcəkdir ki, onun müəllifi istedadlı şairdir. Və yanılmayacaq.

Hidayətin poeziyasında olduğu kimi, dramaturgiyasında, nəsrində və publisistikasında da əsas mövzu bugünkü insan, onun maraqlı və təzadlı daxili dünyası, dünənə, sabaha baxışı, istiqbalı, estetik idealıdır».

Hidayət, artıq qeyd etdim ki, tarixçidir... Şeirində də, nəsrində də, dramaturgiyasında da, publisistikasında da... Ancaq, annotasiyada tamamilə doğru olaraq göstərildiyi kimi, o, keçmişin yox, bugünün, bugünkü insanın tarixini yazır. Belə ki, Hidayətin qəhrəmanları konkret məkan və zaman koordinasiyası olan, müasir həyatımızın, mövcud ictimai münasibətlərin bilavasitə məhsulu kimi təzahür edən insanlardır. Onlar nə qədər üsyankar olsalar da, nə qədər istiqbal arzuları ilə

yaşasalar da həyatın təzadları, yaxud kanonları ilə qarşılaşırlar. Və müəllif bütün yaradıcılığı üçün səciyyəvi olan Məkan və Zamanla yanaşı üçüncü bir qlobal qəhrəman-obraz yaratmalı olur ki, bu da Taledir...

Səksəninci illərin əvvəllərində yazdığı «Ömürdən uzun gecə», «İrəvanda xal qalmadı», «Günorta», «Tamaşadan sonra» povestlərində, xüsusilə məşhur «Burdan min atlı keçdi» publisistik romanında Hidayət tarixi konkretliyə sədaqətini nə qədər qoruyub saxlasa da, istər-istəməz Zamanın və Məkanın fəvqünə qalxmağa ehtiyac duyur, İnsanın və Cəmiyyətin Taleyi üzərində düşünür.

... Elə bir vətəndaş-ziyalı olaraq Hidayətin öz Taleyi!..

«Burdan min atlı keçdi» publisistik romanı (qeyd edək ki, Firudin Məhərrəmov həmin əsəri səhnə üçün işləmiş və kifayət qədər maraqlı bir epik-xronoloji dram meydana çıxmışdır) Ermənistanın Azərbaycan xalqına qarşı təcavüzü illərində ən çox oxunan, ətrafımızda cərəyan edən hadisələ-

rin mahiyyətini bütün aydınlığı ilə göstərən əsərlərdən biri, hətta birincisi idi. Hidayət öz Taleyinin timsalında bütöv bir xalqın, cəmiyyətin Tale cizgilərini təqdim edə bilmişdir. Və ən ağır, mürəkkəb dövrdə də Həqiqəti deməkdən çəkinməmişdir... Çünki «həqiqəti deməkdən müdrik diplomatiya yoxdur yer üzündə. Həqiqəti, yalnız Həqiqəti! Onda tərəf-müqabilini də çaşdırarsan, çünki o inanmaz ki, sən həqiqəti beləcə asan söyləyə bilərsən; onda ki inanar, xəcalət çəkər və sən... asanca qalib gələrsən!»

Görkəmli yazıçı-publisistin (və ictimai xadimin!) 80- ci illərin sonlarında qələmə aldığı «Əsl vətəndaş kimi», «Həqiqət kar deyil», «Sözün vaxtı» və s. məqalələrindəki yüksək ziyalı- vətəndaş mövqeyi Azərbaycan ictimai fikrinə təsirsiz qalmırdı. Xüsusilə ona görə ki, baş verən hadisələrin mahiyyətinə dərinləndirən bələd olan müəllif həmin hadisələrin öz məcrasından süni şəkildə çıxarıldığı həqiqətini də gözlətmirdi. Və yazırdı: «Yenə də o fikrin üstünə qayıdıram ki, həqiqət kar deyil, kor deyil! Bircə şey məni içəridən yandırır: təəssüf ki, bizim günlərdə həqiqətin haqq səsini bircə həqiqə-

tin özü eşidir. Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında baş verən ağlasığmaz hadisələrin Ermənistanda, Moskvada, ayrı-ayrı respublikalarda, dünyanın bir çox ölkələrində heç bir məntiqi əsası olmayan yorumları və şərhini də bunu təsdiq eləyir»...

Bir müdrikdən soruşurlar ki, camaat yalan danışır, sən niyə həqiqəti deyib durmusan?.. Müdrik cavab verir: Camaat yalan danışmaqdan bezmirse, mən niyə həqiqəti deməkdən bezməliyəm?!

Və qələmin müqəddəs vəzifəsi budur!..

Hidayətin poeziyasında olduğu kimi, nəsrində də, dramaturgiyasında da, publisistikasında da «güclü» ziyalı-vətəndaş mövqeyi ilə yanaşı dörd aparıcı obraz- ideya var: Məkan! Zaman! Tale! Və Həqiqət!..

ƏLAVƏ

GÖZƏL OĞLAN HƏM DƏ BÖYÜK İSTEDAD SAHİBİYMİŞ

Bu gün Azərbaycandan uzaqlarda, çox geniş coğrafi məkanda tanınan və sevilən görkəmli alim, AMEA-nın müxbir üzvü Nizami Cəfərov haqqında bir-iki söz yazmaq barədə düşünəndə xəyalən iyirmi beş il geriye döndüm, İrəvanda nəşr olunmuş «Zirvə cıdırı» kitabım barədə «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzetində dərc edilmiş «Cıdırılar haraya aparır?» başlıqlı məqaləsini (18 fevral, 1983) xatırladım. Səmimiyyətlə və peşəkarlıqla yazılmış bu məqalə mənim diqqətimi çəkdi və o illərdə «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzetinin baş redaktoru, xalq şairimiz Nəriman Həsənzadəyə İrəvandan telefon açıb soruşdum ki, bu müəllif kimdir? Nəriman müəllim yazıdan çox məmnun qaldığımı bilib, sevinc və fərəhlə dedi:

- Bir gözəl gənc oğlandır!

İllər ötdü, bu gözəl oğlanın çox yazılarını oxudum, çıxışlarını dinlədim, şəxsən tanış olduq, dost olduq və bir gün Nəriman müəllimə dedim ki, vaxtilə mənə söylədiyiniz ifadəyə bircə əlavəm var: «Sən demə, bu gözəl oğlan həm də böyük istedad sahibiymiş!»

Nizami Cəfərov dilçidir, professordur, kafedra müdürüdür, millət vəkildir, parlamentdə komissiya sədridir, ölkə Prezidentinin Fəxri Çədri olduğu mühüm Mərkəzin müdürüdür... Başqa vəzifələrini də saymaq olar və bu sahələrin hamısında fəaliyyəti uğurludur. Və onun səmərəli, çoxsahəli fəaliyyətinin və uğurlarının kökündə dərin düşüncəli fikir adamı olması, yüksək milli-mənəvi dəyərləri və zəhməti dayanır.

Həm dərinləndirir, həm də düşündürür. Və düşüncənin miqyası intəhasızdır, sonsuzdur. Nə qədər yazır – yazsın, nə qədər maraqlı, dərinləndirir, özünəməxsus və nəhayətsiz miqyasda düşünür-düşünsün, son sözünü demir, dərin düşüncələrini getdikcə daha da dərinləşdirir, fikir coğrafiyasını genişləndirir.

Milli olduğu qədər bəşəri, bəşəri olduğu qədər millidir. Milli özgürlük onun üçün dünyadan təcrid olunmaq üçün deyil, dünyanı zənginləşdirə – zənginləşdirə birləşdirmək üçündür.

Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin tövsiyyəsi, xeyir-duası ilə azərbaycançılıq ideologiyasını, onun milli psixologiyamızın ayrılmaz tərkib hissəsi kimi möhkəmlənməsi məsələlərini öyrənir və bu sahə ilə bağlı dəyərli əsərlər yazır.

Tələsmir, amma həmişə axtarırdadır, əlində qələm olmayanda da işləyir.

Nizami əlliyyə çatır? Müdriklik yaşına? Hərçənd o, çoxdan müdrikdir.

Hidayət Orucov

Mündəricat

Bir neçə söz	3
Cığırlar haraya aparır ?	5
Hidayətin «Seçilmiş əsərləri»nə ön söz	15
Şairin nəsr, dramaturgiyası və publisistikası	26
Əlavə	
Gözəl oğlan həm də böyük istedad sahibiymiş	36

**«Elm və təhsil» nəşriyyatının direktoru:
professor Nadir MƏMMƏDİ.İ**

Dizayn: *Zahid Məmmədov*
Texniki redaktor: *Rövşanə Nizamiqızı*

Yığılmağa verilmiş 05.01.2014
Çapa imzalanmış 10.01.2014
Şerti çap vərəqi 2,5. Sifariş № 489
Kağız formatı 70x100 1/32. Tiraj 500

Kitab «Elm və təhsil» nəşriyyat-poliqrafiya
müəssisəsində hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.
E-mail: *nurlan1959@gmail.com*
Tel: 497-16-32; 050-311-41-89
Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev döngəsi 8/4.

